

پان ترکیسم و ایران

3-08-1612:44:50 È.
کوه ییات

www.ketab.ir

سرشناسه	بیات، کاوه، ۱۳۳۳
عنوان و نام پدیدآور	: پان ترکیسم و ایران / نویسنده کاوه بیات.
مشخصات نشر	: تهران: شیرازه کتاب، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۸ص
فروست	: مجموعه تاریخ معاصر ایران - ۴۳.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۴۸۲-۳-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت: چاپ قبلی	: پردیس دانش: نشر و پژوهش شیرازه کتاب، ۱۳۸۶.
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	: پانترکیسم
موضوع	: Pan-Turanianism
موضوع	: ترکان - ایران
موضوع	: Turkic peoples—Iran
ردم دی کنگ	: DS۱۷/۲۰۹۵۱۷
ردم ندی دی	: ۳۲۰/۵۴۰۹۵۶۱
شماره کتابخانه	: ۴۲۳۹۸۷۹



3-08-1612-44:50 È

نویسنده: کاوه بیات
 انتشارات: شیرازه کتاب، تهران
 طراح: پردیس خرم
 تیراژ: ۱۸۰ نسخه
 چاپ اول: ۱۳۹۵
 حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران، صندوق پستی: ۱۱۱-۱۱۵
 تلفن: ۸۸۹۵۲۲۹۷ - فکس: ۸۸۹۵۱۶۹۱
 همراه: ۰۹۳۶۹۵۰۰۱۸۲

سایت: www.shirazehketab.net

فهرست

مقدمه	نه
فصل اول: موج و صخره	۱
۱. راه توران	۱
۲. سد ایران	۲۱
۳. آتش نهفته	۳۱
۱. ناله روشنی‌یگ	۳۱
۲. میا پرده خمار	۴۷
۳. ادامه کش کش	۶۳
فصل سوم: مخاطره و مدافع	۷۹
۱. سرچشمه کار	۷۹
۲. ترک اجاقی	۸۲
۳. خطوط دفاعی	۸۷
فصل چهارم: پایان بحث	۱۰۳
پیوست‌ها: مقالات و گزارش‌های ضمیمه	۱۲۲

مقدمه

هویت ایرانی پدیده‌ای کهن و دیرپاست. دگرگونی‌هایی اساسی که تاریخ پرفراز و نشیب این سرزمین در طول چند هزار سال شاهد آن بوده و به ویژه در این بی‌شمار تغییرات و تحولات، ماندگاری جوهره‌ای از این ماهیت که هر بار، در پی پشت سرگذاشتن طوفانی به ارائه تعریفی جدید از خود موفق بوده خود گواهی است بر این دیرپایی و قدمت معاصر شدن، پای نهادن به عصر دولت - ملت‌ها یکی از آخرین توان از دایره مایه‌ها این نوع است که بیش از دو قرن، ایران متأخر را به خود مشغول داشته است. این نکته به بررسی یک پدیده از این توان آمیخته اختصاص یافته است.

دوره‌ای که در خلال آن ایران خود را ناگهان رو در روی سرریز مجموعه‌ای از تحولات ناسیونالیستی در یک کشور همسایه یافت به در این فعل و انفعالات، بخشی از چیستی خود را در نقی هویت تاریخی ایران و به ویژه زیر سؤال بردن هویت ملی ترک زبان‌های ایران جستجو کرد.

شکل‌گیری این پدیده یعنی چگونگی بر آمدن ناسیونالیسم ترک و مانعی که از بدو کار در وجود و آثار برجای مانده از هویت ایرانی بر سر راه خود دارد، از جمله مباحثی می‌باشد که در فصل اول این رساله مورد بررسی قرار دارد. واکنش اولیه ایرانیان در قبال این پدیده نیز در بخش دوم همین فصل به بحث گذاشته شده است.

اندک زمانی بعد از این تحولات اولیه، در حالی که آتش جنگ اول جهانی و

به همین نسبت همدلی ایرانیان و ترک‌های عثمانی در برابر دشمنان مشترکی چون روس و انگلیس فرو خفته بود، بروز مجدد مجموعه تحرکاتی نو در عرصهٔ پان‌ترکیسم در سال‌های نخست دههٔ ۱۳۰۰ شمسی که این بار به نحوی صریح و بی‌پرده ایران را هدف قرار داده بود، بالاخره ایرانیان دو دل و مردد را وادار کرد با پدیده‌ای که میل چندانی هم به دیدنش نداشتند، رو در رو قرار گیرند. ویژگی‌های این دور جدید از تحرکات پان‌ترکیستی که بیشتر به صورت انتشار سخنرانی‌ها و نوشته‌هایی از روشنی‌بیگ و سلیمان نظیف‌نامان در استانبول زمینهٔ بروز یافت و نحوهٔ بازتاب آن در محافل دیپلماتیک و مطبوعاتی ایران نیز موضوع اصلی فصل دوم است.

در ادامهٔ بحث تحولات مشابهی اشاره خواهد شد که در همین ایام در بخش مسلمان‌نشین قفقاز و یا به عبارت دقیق‌تر در جمهوری آذربایجان جریانی داشت که تأسیس و شکل‌گیری آن نیز اصل متأخر همین تحرکات پان‌ترکیستی بود.

واکنش ایران به پان‌ترکیسم غیرمنتظره که در درجهٔ اول به صورت رسمی و دولتی در برابر پان‌ترکیسم است، یکی از دلایل اصلی این امر بود که در کنار آن اتخاذ یک رشته تدابیر دفاعی مقتضی، موضوع اصلی فصل سوم است.

در یک چنین چارچوبی بود که زبان فارسی در مقام هدف اصلی این حمله و طبیعتاً دفاع از آن نیز به عنوان اصلی‌ترین تدبیر که می‌بایست در مقابله با این تهاجم به کار گرفت، اهمیتی اساسی و تعیین‌کننده یافت. برکنار بحث زبان ملی، مضامینی دیگر چون تاریخ و هویت بخش‌هایی از ایران دهه عرصهٔ این رویارویی قرار گرفته بود نیز در این دوره مورد توجه واقع شد که این موارد نیز در بخش‌های بعدی همین فصل بررسی شده‌اند.

از دیگر نکات درخور توجه این بحث هم‌زمانی این رشته مباحث و رویارویی‌ها با یک دورهٔ مهم از دولت - ملت‌سازی ایرانیان در نیمهٔ نخست دههٔ ۱۳۰۰ شمسی است و تأثیری که این مقوله بر شکل‌گیری ناسیونالیسم ایرانی برجای گذاشت. در واقع در این مواجههٔ بخصوص با آن «دیگری» بود که از این

«خود» و چستی‌اش نیز تعریف‌های مشخصی ارائه شد. مع‌هذا تأثیر این بحث فقط به روسترشدن مقولهٔ ایرانیت و وجوه ممیزهٔ آن محدود و منحصر نماند؛ در این رویارویی از راه و روش دولت - ملت‌سازی حریف نیز الگوبرداری‌هایی صورت گرفت که آن نیز همانند موضوع پیشین تا حدودی در فصل پایانی این رساله مورد بررسی قرار گرفته است. گزیده‌ای از مقالات و گزارش‌های مورد استناد نیز در انتهی کتاب ضمیمه شده است.

بخش‌هایی از این بررسی قبلاً نیز منتشر شده‌اند؛ از جمله قسمت‌های مربوط به تاریخچهٔ ناسیونالیسم ترک که نخست در ماهنامهٔ نگاه نو (ش ۴، دی ۱۳۸۰) منتشر و اینک با تجدیدنظرهایی چند در این کتاب مورد بهره‌برداری قرار گرفته است و با بخشی از مباحث مربوط به روشنی‌بیگ در کتاب ایران؛ هویت، ملیت، قومیت به کوشش دکتر حمید احمدی (تهران، موسسهٔ تحقیقات و توسعهٔ علوم انسانی، ۱۳۸۱).

و در پایان لازم می‌آید که ضمن سپاسگذاری از مساعدت مسئولین سازمان اسناد ملی و آرشیو وزارت امور خارجه در فراهم آوردن امکان دسترسی نگارنده به بازه‌ای از اسناد و گزارش‌های علمی در این زمینه از مساعدت و همکاری دوستان محترم آقایان مسعود سوادکوهی و رانا آذری سپهرضایی در شناسایی پاره‌ای از بازتاب‌های مطبوعاتی این بحث نیز تشکر کنم.